

Winst of geen winst, dat is de vraag

André Bindenga

Shakespeare liet Hamlet bewust zijn vraag stellen, ik formuleer in de titel van deze column eenzelfde soort vraag en ik roep de lezer op om zelf het antwoord te bedenken.

Tegenwoordig zijn in de jaarverslagen en jaarrekeningen van veel ondernemingen zoveel begrippen te vinden waarin de term winst voorkomt, dat men het spoor bijster raakt. Het is daarbij ook nog populair om het in het Engels te zeggen. Naast nettowinst, bedrijfswinst en operationele winst ziet men dan net earnings, earnings before interest, earnings before interest and taxes, earnings before interest, taxes and amortization en ga maar door.

Alsof het al niet warrig genoeg is, komt daar de laatste jaren de discussie bij over fair value accounting. Hierbij worden activa en passiva gewaardeerd op marktwaarde en is een verschil in marktwaarden tussen begin- en eindbalans de winst. Is de marktwaarde niet objectief meetbaar aan de hand van marktnoteringen, dan zal deze moeten worden bepaald door het berekenen van de contante waarde van de geschatte netto-inkomensstroom dat het actief of passief oplevert. Sommige deskundigen spreken hier alle lof over uit, want dit is toch wel het summum van een economisch winstbegrip.

Het lijkt of alle waarden uit onze bedrijfseconomie overboord zijn gezet.

Het is toch niet zo lang geleden, dat er met de grootste afschuw gesproken werd over schijnwinst. De zogenaamde winst die voortkwam uit prijsstijgingen van

Prof. Dr. A. J. Bindenga is partner van Ernst & Young. Hij is oud-voorzitter van de Raad van Bestuur van deze maatschap en oud-voorzitter van het Koninklijk NIVRA. Hij is emeritus hoogleraar accountancy aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

voorraden of andere bedrijfsmiddelen, mocht geen winst heten; dit waren hoogstens vermogensstijgingen. Hoewel niet alle bedrijfseconomen het met elkaar eens waren, werd het dertig jaar geleden algemeen aanvaard dat nominalistische winstbepaling leidde tot uitholling van de onderneming. Winst op deze basis bevatte immers schijnwinst. Nee, de echte winst diende te worden vastgesteld op substantialistische basis, waarbij sommige theoretici zelfs stelden, dat winst alleen maar kon voortkomen uit transacties. De kreet 'geen winst zonder ruil' werd studenten in de bedrijfseconomie met de paplepel ingegoten. Iets genuanceerder zou men kunnen zeggen, dat men slechts aan het berekenen van winst toe kon komen als men eerst een handhavingsdoelstelling had vastgesteld. Ik herinner mij nog levendig de geschriften van vele auteurs om ook het fiscale winstbegrip met het 'gulden is gulden'-beginsel om zeep te helpen.

Waar zijn al deze gedachten gebleven? In het Stramien van het vroegere International Accounting Standards Committee wordt immers toch nog steeds gesproken over fysieke kapitaalhandhaving naast financiële kapitaalhandhaving.

Ik kan een paar verklaringen vinden voor de ogen-schijnlijke omwenteling.

In de eerste plaats kan het op de achtergrond raken van de verantwoordingsfunctie van de jaarrekening worden genoemd. Het gaat steeds meer om de informatiefunctie en dan ook nog om begrijpelijke en transparante informatie. Wat is er nu helderder dan winst als een verschil in marktwaarde. Als je een huis koopt voor € 100.000 en je verkoopt het tien jaar later voor € 400.000, dan heb je toch ook € 300.000 winst gemaakt? Of je voor een gelijkwaardig huis € 500.000 moet neertellen, doet er toch niet toe. Zo moet het ook blijikbaar gaan bij de winstbepaling van ondernemingen, want dan begrijpt iedereen het.

In tweede instantie heeft de roep naar het creëren en tonen van aandeelhouderswaarde wellicht te maken

met het vergeten van handhavingsdoelstellingen. De waarde van een onderneming is in een jaarrekening op bedrijfseconomische basis, ook niet op basis van actuele waarde, uit de balans af te leiden. Winstbepaling op substantialistische grondslag is niet zo gericht op de balanspresentatie. Zeker niet bij die bedrijfseconomen die wij aanmerken als monisten. Maar ook aanhangers van het zogenaamde dualisme zullen niet pretenderen, dat uit de balans de waarde van een onderneming blijkt. Nu is aandeelhouderswaarde in veel gevallen een benadering van de waarde van de onderneming. Vandaar de wens om de nadruk te leggen op de balans, waaruit de marktwaarde van activa en passiva blijkt.

In de derde plaats kan er mogelijk een aanleiding worden gevonden in de recente schandalen in de financiële rapportering om de klassieke jaarrekeningprincipes te verlaten. De financiële wereld heeft behoefte aan iets anders, iets nieuws en daarom weg met de klassieken.

Ik zal niet ingaan op de juistheid van de bovenstaande oorzaken. Ook zal ik in deze column niet behandelen of er een kern van waarheid schuilt in de bezwaren tegen de ouderwetse bedrijfseconomische gedachten. Wel constateer ik, dat de huidige generatie studenten nauwelijks de verschillen kan aangeven tussen fair value accounting en substantialistische winstbepaling. Dit is te betreuren. Het is ook de vraag of de samenstellers van jaarrekeningen in de toekomst de grondslagen van financiële verslaggeving nog wel op de juiste wijze zullen interpreteren.

In het verleden was één van de belangrijke redenen om substantialistische winstbepaling voor te staan de vrees om te grote winstuitkeringen te doen. Elke oudere bedrijfseconoom zal zich de beroemde spijkerkoopman nog voor de geest kunnen halen. Winst moet uitgekeerd kunnen worden. Indien aandeelhouders de mening zouden zijn toegedaan dat winst op basis van fair value accounting ook kan worden uitgekeerd,

zitten zij er faliekant naast. Het grote gevaar van de toekomst is, dat er een tendens zou kunnen ontstaan de getoonde winsten te beschouwen als uitkeerbare winsten. Vele faillissementen zouden er dan het gevolg van kunnen worden. Het zou verstandig zijn als de vurige aanhangers van fair value accounting dit aspect goed onder de ogen van het belegend publiek zouden brengen.

Ten slotte veroorloof ik mij nog een laatste opmerking. De kritiek op de huidige financiële verslaggeving is dikwijls terug te voeren tot kritiek op het management; de jaarrekening wordt gemanipuleerd. In wat mooiere woorden uitgedrukt: het management bedrijft te veel jaarrekeningbeleid. Ik meen dat deze kritiek zal toenemen wanneer we naar fair value accounting gaan, waar subjectieve inschattingen over de toekomst van groot belang gaan worden voor de samenstelling van de jaarrekening. Men zou daar tevens een ander facet aan kunnen toevoegen, dat op dit ogenblik in de internationale regelgeving aan de orde is. Ik doel hier op de verwerking van goodwill. Het is te verwachten, dat over één of twee jaar de maatregel zal worden ingevoerd, dat op goodwill die bij de acquisitie van een onderneming is betaald, niet meer systematisch hoeft te worden afgeschreven. Daarvoor in de plaats komt een jaarlijkse 'impairment test'. Bij de uitvoering van een dergelijke test zijn ook subjectieve inschattingen van toekomstige opbrengsten en kosten aan de orde. Hier komt dus een tweede element van jaarrekeningbeleid om de hoek kijken.

Kortom, de objectiviteit in de winstbepaling is in de toekomst nog twijfelachtiger dan nu. Ik geef graag toe, dat subjectieve inzichten altijd een rol spelen bij de opstelling van een jaarrekening. De introductie van fair value accounting en de impairment test voor goodwill zijn echter stappen in een richting, waarbij de vraag 'winst of geen winst' steeds vaker gesteld zal kunnen worden.